

GLOSARIO DE MEMORIAS DUN NENO LABREGO DE XOSÉ NEIRA VILAS

RAMÓN ANXO MARTÍNS SEIXO
Escola Oficial de Idiomas de Vigo

RESUMO

Neste glosario explícanse 356 palabras e mais 50 unidades fraseolóxicas da novela *Memorias dun neno labrego*, do escritor Xosé Neira Vilas. O criterio de inclusión das palabras responde en xeral á intención de lle facilitar ao lector principiante unha rápida solución ás súas dúbidas.

ABSTRACT

This glossary explains 356 words and 50 phraseological units appearing in *Memorias dun neno labrego*, a novel by Xosé Neira Vilas. The criterion for inclusion of words generally responds to the intention to provide inexperienced readers with a quick solution to their doubts.

PALABRAS CLAVE

Léxico, fraseoloxía, glosario, galego, Xosé Neira Vilas.

KEYWORDS

Lexicon, phraseology, glossary, Galician, Xosé Neira Vilas

1. Introducción

A novela *Memorias dun neno labrego* foi o primeiro libro en prosa de Xosé Neira Vilas e publicouse pola primeira vez en 1961 en Buenos Aires, cando o seu autor tiña 32 anos. Celebramos pois, o ano pasado, o seu 50 aniversario, excelente ocasión para, partindo da última edición, presentar este glosario. Trátase

dun dos textos máis traducido da nosa literatura e máis lido, ó tempo que querido polos seus lectores, que formamos xa varias xeracións.

Co presente glosario de *Memorias dun neno labrego* pretendo ofrecer ós lectores, en xeral, e ós máis novos e ós urbanos, en particular, unha axuda para a lectura dun dos nosos clásicos modernos.

Se é certo que Neira Vilas nos ofrece unha historia sinxela e entrañable magnificamente contada, non o é menos que estamos, sen dúbida ningunha, ante un dos mestres do noso idioma. Ese idioma que el recadou esencialmente na súa terra da Ulla, tan rico, é o que agora queremos glosar. O que quixen facer foi explicar unha parte desa gran riqueza léxica, o que me pareceu menos coñecido, ben por seren palabras do ámbito local da Ulla ou de aspectos da vida rural, aínda que non necesariamente, que hoxe moitas persoas descoñecen.

Os criterios que seguín para a inclusión de palabras foron os seguintes:

En primeiro lugar, as que considero pouco correntes no galego común de hoxe, como: *afinciar, amalar, anoto, aparruñar, arretegar, engastallar, esbargallar, esmiñatar, estangurriada, estrebi-llar, fabriqueiro, manxorrada, rebaldado, requilorio, torgo, trouxa*, etc.

En segundo lugar está o grupo de palabras que se refiren a diversos campos semánticos ben representados na novela, como: as plantas (*arcipreste, sabugueiro, carola, carriza, chuchamel, codeso, couselo, fenta, millán, néveda, queiroa, romeu, trobisco, uz*); os animais (*anduriño, carrizo, couza, denosiña, escalo, faco, lavandeira, miñato, moxardo, muxirico, papuxa, tabao*); o ámbito rural (*birta, camposa, chota, corre, cortizo, ladrairo, moscar, palloco, restroballo, roleiro, soma, zanca*); as accións e os labores do campo (*anteponer, apear, arrendar, cravunhar, gabexar, molime, restrebar*); as ferramentas e os utensilios (*adival, aguillada, baloco, cota, derregadeira, forcada, fouciño, gabilo, galleta, garamelo, ichó, legoña, peta, picaraña, raño, sacha, sella, trenla, trollo, xabreiro, zafra*) ou os nomes aplicables ás persoas (*aloulado, compangueiro, esmangoletado, furabolos, galloufeiro, gaspalleiro, lareta, nugallán, rideiro, roufeño, rufo, trosma*).

En terceiro lugar están as palabras de moi variados campos semánticos e que son de uso normal e mesmo xeral mais que foron incluídas tamén no glosario pensando sobre todo nos principiantes.

Finalmente, un aspecto que quixera tratar á parte é o da moi rica fraseoloxía que emprega Xosé Neira Vilas neste libro e que confirma un extraordinario coñecemento do idioma. Incluíu preto de 50 unidades. Como no caso do léxico, podemos clasificalas nun primeiro grupo de unidades fraseolóxicas máis ou menos correntes e nun segundo grupo de unidades fraseolóxicas características do autor. E digo isto último porque as identifico como de Neira Vilas ó ser el, para a miña idea, o autor que as emprega (case) en exclusiva; sen que exista, xaora, ningún tipo de dúbidas sobre a súa circulación entre o pobo. Algúns destes fraseoloxismos, que podemos chamar neirianos, son: *erguerse das cuñas*, *pillar os moldes [a alguén]*, *comer o pan que o demo amasou*, *polo pé*, *a trouzos* ou *a valmontes*.

Teño que aclarar que as definicións se refiren, en xeral, só ó contexto en que aparecen nesta novela e que, por tanto, algunhas veces non son aplicables a outros contextos.

Por outra parte, as solucións, canto á normativa, seguen en xeral as da última edición da novela, por exemplo: *ó / ós* no canto de *ao / aos*. Os números das páxinas que se indican correspóndense cos da trixésimo primeira edición, da Editorial Galaxia (2010).

Por último quixera agradecer a Xosé Neira Vilas o seu interese por este traballo e a súa amable colaboración na resolución das dúbidas deste glosario.

2. Glosario

Abreviaturas e signos:

<i>adv.</i> : Adverbio	<i>loc. sub.</i> : Locución substantiva
<i>adx.</i> : Adxectivo	<i>loc. ver.</i> : Locución verbal
COL: Coloquial	<i>m.</i> : Masculino
comp.: Expresión comparativa	<i>part.</i> : Participio
<i>f.</i> : Feminino	<i>pl.</i> : Plural
<i>fig.</i> : En sentido figurado	<i>s.</i> : Substantivo
<i>fór.</i> : Fórmula	SIN.: Sinónimo
FRAS.: Fraseoloxismo (=frase feita)	<i>t.</i> : Transitivo
<i>i.</i> : Intransitivo	<i>v.</i> : Verbo
<i>loc. adv.</i> : Locución adverbial	V. : Véxase
<i>loc. adx.</i> : Locución adxectiva	VAR.: Variante
<i>loc. pron.</i> : Locución pronominal	>: [Indica cal é a forma normativa]
	*: forma incorrecta

-A-

abeaca *s.f.* Cada unha das partes do arado que colocadas ás beirras da rella, serven para afastar a terra do rego e virar a terra.

abrollar *v.i.* Agromar, xerminar [unha planta ou árbore].

abrótega *s.f.* Planta silvestre da familia do lirio, de follas estreitas e longas, que saen desde o pé, e talo ergueito e liso rematado nun conxunto de flores abrancazadas en forma de acio.

abrouxar *v.t.* VAR. > Abouzar, causar molestia [a alguén] [un ruído excesivo, unha voz...]: *Os seus berros abróuxanme en soños* (58).

aburar *v.t.* **1.** Abrasar, queimar. **2.** *fig.* Incomodar; acabar coa paciencia [de alguén]; angustiar, aflixir: *Ti non mordes pero*

- abúralos* (71). | *Doíame ter que calar a ledicia que me aburaba* (76).
- acirrar** *v.t.* **1.** Incitar: *Dentro movíase algo que fixo acirrar a miña curiosidade* (76). **2.** Incitar [as persoas] para que discutan ou pelexen: *Andei o meu camiño procurando non bater con el, pero acirrábame* (123).
- acordar** *v.i.* Deixar de estar durmindo. *Acordei mentres soñaba que Manolito corría tras de min* (38).
- adival** *s.m.* Corda longa e grosa que se usa para suxeitar a carga do carro ou dun remolque: *O loito por meu tío Braulio semella un adival que me atafega* (73).
- adoecer** *v.i.* **1.** Contraer a enfermidade da rabia [un animal]: *Un día o Rabeno adoeceu e houbo que matalo* (70). **2.** Desexar con ansia: *Vexo o mundo darredor de min e adoezo por entendela* (34). **3.** Poñerse furioso: *Manolito, o fillo do señor, adoeecía* (110).
- adro** *s.m.* Terreo que está arredor ou diante das igrexas: *Teño ido ó adro latricar con el cando había enterro* (118).
- afincar** *v.i.* Facer forza para mover algo ou alguén, empurrar: *Morreu de desgraza. É certo. Pero eu non lle afinquei* (49) | *Cadaquén afinca de acordo coa súa forza* (121).
- afitar** *v.i.* Acertar: *Tan ben lle afitei que Manolito caeu* (124).
- aguillada** *s.f.* Pau longo que se utiliza para aguilloar ou chamar os animais.
- agurgullar** *s.m.* Formigo, sensación parecida á dun proído ou de cóxegas: *Sentín un agurgullar no peito* (85).
- alancar** *v.i.* Andar a grandes pasos, dando alancadas: *No verán ando descalzo. O po quente dos camiños faime alancar* (33).
- alcipreste** *s.m.* Árbore moi alta con copa en forma de cono e follas de cor verde escura. SIN. **ciprés.**
- aloleado** *–a part.* Aloulado. SIN. **apampado, aparvado.**
- alquitara** *s.f.* Aparello metálico que serve para destilar. SIN. **alambique:** *Dous augardenteiros coa súa alquitara* (53).
- amalarse** *v.p.* Enfermar: *Se algún día me amalo [...] ti estarás no meu sitio* (84).
- anada** *s.f.* Colleita do ano.

- anagarse** *v.p.* VAR. > Anesgarse, encollerse dobrando as pernas.
SIN. **encrequenarse**: *Erguinme de súpeto, pero volvinme a anagar* (39).
- andas** *s.f. pl.* Soporte de madeira apoiado en dúas varas grosas paralelas, que serve para transportar unha carga sobre o ombreiro entre varias persoas.
- andrómene** *s.f.* Invención, conto. *Nun tempo disque falaban os animais. Andrómenas* (69).
- anduriño** *s.m.* Salmón cando é novo.
- anoto** *s.m.* Connoción, emoción, impresión: *Tiña coma un anoto en min* (76).
- anllar** *s.m.* Lugar próximo á lareira, onde se garda a leña para o lume. *Senteime nun recuncho, na beira do anllar* (101).
- anteponer** *v.t.* Poñer diante [unha xugada]: *Cando baixaba antepuxo o gando para manter a carga coa forcada* (50).
- anteposto** –*a part.* Posto diante, colocado antes: *Un carro de monllos viña renxendo anteposto. Detrás un home e unha muller* (91).
- aparruñar** *v.i.* 1. Subir [por algo] axudándose dos pés e as mans, agatuñar. *Os ecos aparruñaban polas paredes* (97). 2. *fig.* Elevarse, erguerse: *O sol comezara a aparruñar por detrás do coto* (75).
- apear** *v.t.* Paralizarse [o muíño por estar cuberto pola auga]: *Muíños apeados* (33).
- aqueloutrar** *v.t.* Preocupar, estar intranquilo ou molesto: *Notou-me que andaba aqueloutrado* (38).
- argallada** *s.f.* Invención: *O do loito era unha argallada da madriña e de meus pais* (75).
- argallar** *v.t.* Concibir, preparar: *Argallei a fuxida para aquela mesma noite* (129).
- arraiar** *v.i.* VAR. > Raiar, emitir raios: *Pareceume que o sol arraiaba para min só* (135).
- arre dos demos** V. demo
- arrendar** *v.t.* Sachar por segunda vez [un cultivo]: *Andara o día enteiro arrendando patacas* (124).
- arreo** *adv.* Sen interrupción, continuamente: *Alí traballan arreo* (65).

- arreo** *s.m.* Peza, como a albarda ou a sela, que se lles pon ós cabalos e a outros animais para montalos ou cargalos: *Facos pedreses, garnidos con fitas e arreos do trinquete* (41).
- arrepoñerse** *v.i.* Facer fronte ó dominio ou autoridade [de alguén]: *¿E túa nai non se arrepción?* (59).
- arretegar** *v.t.* Apertar: *Miña nai arretegábame contra si* (43).
- arremedar** *v.t.* Imitar: *Pilláronlle os moldes e arremedábano por aí* (50).
- arroundearse** *v.p.* VAR. > Arrandearse, balancearse: *Os santos arroundeábanse sobor das andas por riba das cabezas da xente* (44).
- artesa** *s.f.* Recipiente grande de madeira en que se amasa o pan e se garda este, a fariña, etc.
- asentada** *s.f.* FRAS. **dunha asentada** *loc. adv.* COL. Dunha soa vez, sen interrupción.
- asubiote** *s.m.* Pequeno instrumento rústico que serve para asubiar. SIN. **asubío**: *Non me entretiñan paxaros nin asubiotos* (78).
- atafegar** *v.t.* Impedir a respiración. SIN. **asfixiar**, **abafar**: *O loito por meu tío Braulio semella un adival que me atafega* (73).
- aterrecer** *v.* Asustar, producir arrepíos.
- atoutiñar** *v.i.* Tenteando, tocando coas mans ou os pés [por causa da escuridade]: *Sáin atoutiñando, por derriba da viña, ata chegar a un bacelo gordo* (129).
- atricamento** *s.m.* Provocación: *Conteille o caso de Manolito, do seu atricamento e da pedra* (125).
- aturuxar** *v.i.* Botar un berro de alegría agudo, forte e prolongado.
- avantar** *v.i.* Avanzar con rapidez: *Avantaba coma un miñado* (77).
- avolto** *-a part.* Turbio, revoltó: *Cáin na auga avolta* (117).
- axugar** *v.t.* Suxeitar ó xugo [unha parella de animais de tiro]. SIN. **xunguir**: *Unha vaca e máis un burro axugados* (53).
- azo** *s.m.* Forza de vontade para facer algo: *Sen azos para facer mal a ninguén* (84).

-B-

- bacelo** *s.m.* Vara de videira cortada para plantar: *Dilles como se plantan os bacelos* (47).
- badelada** *s.f.* VAR. > Badalada, golpe que dá o badalo na campá: *Cada badelada era como un berro; un chamado abrouxante que dicía en toda a volta: ¡aquí estou!* (115).
- baduar** *v.i.* Falar sen tino: *Ata o tolo de Quintás o sabía cando baduaba na taberna* (117). 2. Dicit: *Era coma se baduase: “Ti déixame”* (71).
- bafaxe** *s.f.* Brisa: *Corría unha maina bafaxe que me refrescaba a testa* (74).
- bafexar** *v.i.* Respirar forte. *Sentín bafexar detrás do meu lombo* (40).
- bagoxar** *v.i.* Bagoar, enchérense os ollos de bágoas, chorar: *A madriña comeza a bagoxar polo seu Braulio* (49).
- baixado** *–a part.* Servizal: *Un rapaz baixado sempre colleita algo* (107).
- baldar** *v.t.* Deixar [a alguén] tolleito: *¡Como se vai arrepoñer! ¿Ti queres que a balde?* (59).
- baloco** *s.m.* Pau rematado nunha parte avultada nun dos extremos. SIN. **moca**: *Colleu un baloco e arremeteume con el* (73).
- barrela** *s.f.* Piso feito a unha determinada altura da parede para gardar a comida dos animais, as patacas, etc.: *Ocurréuseme levala para a casa e gardala no palleiro ou na barrela* (77).
- barrufallada** *s.f.* Conxunto de cousas que xa non serven e que carecen de valor: *Levaban cruces e outras barrufalladas de follalata* (52).
- batallaroso** *–a adx.* Amigo de meterse en liortas, belicoso.
- batel** *s.m.* Badalo, peza do interior da campá que ó bater nesta a fai soar: *O sancristán, penzo sobor dos bateis, seguía repenincando baixiño* (44).
- bieiteiro** *s.m.* Arbusto que ten nas súas pólas un miolo branco. O seu nome científico é *sambucus nigra*. SIN. **sabugueiro**.
- billarda** *s.f.* Xogo que consiste en dar cun pau noutro máis pequeno e rematado en punta nos extremos, que está colocado no chan, de xeito que se fai saltar e, xa no aire, dáse-

- lle un segundo golpe que o despide a maior distancia. SIN. **estornela**: *Pola tarde xoguei só á billarda na eira* (73).
- billardo** *s.m.* Pequeno atado de vidras secas que se fai despois da poda: *Levala para a casa e gardala no palleiro ou na barrela, entre os billardos* (77).
- biosbardo** *s.m.* FRAS. **mirar para os biosbardos** *loc. ver.* COL. Estar distraído, estar despistado ou abstraído.
- birta** *s.f.* Rego pequeno para distribuír a auga nun prado: *Tornei a auga e guieina polas birtas* (79).
- bocoi** *s.m.* Recipiente grande de madeira destinado a conter viño.
- bombardino** *s.m.* Instrumento musical de vento, de metal e tubo curvado, moi semellante á tuba.
- boquexar** *v.i.* Respirar de forma entrecortada a causa da fatiga: *Cheguei boquexando* (85).
- botar** *v.* FRAS. **botar por ela** *loc. ver.* COL. Presumir: *Falou dos que veñen de alá con diñeiro e botan por ela mercando casas e de canto hai* (64).
- botica** *s.f.* Medicamento, remedio: *Mandou que me desen unhas boticas que meu pai foi buscar a Santiago* (88).
- boubín** *s.m.* Doenza parecida á epilepsia.
- bourar** *v.t.* Dar golpes fortes [a algo ou alguén]: *Pousaron no camiño unha zafra e bouraban derriba dela con martelos* (53).
- broa** *s.f.* Boroa, pan feito con fariña milla e, xeralmente, centea: *Boto ó corpo un gurrucho de caldo con broa* (33).
- brocha** *s.f.* Cravo curto e de cabeza grande e arredondada. SIN. **chatola**: *No verán ando descalzo [...]. Magóanme as areas e nunca falta algunha brocha para espetárase nos pés* (33).

-C-

- cachón** *s.m.* FRAS. **a cachón** *loc. adv.* Moito, con forza: *Cando se fartaron de xogueta déuselles por contar contos. Rían a cachón* (102).
- cagarolas** *s. e adx. m. e f.* Persoa medrosa, covarde. SIN. **cagón, caguiñas**.

- cadullo** *s.m.* Terrón: *A terra estaba dura. Algúns cadullos esfarelábanse debaixo dos meus zocos* (38).
- camiño** *s.m.* FRAS. **de camiño** *loc. adv.* De paso, ó mesmo tempo: *Souben de camiño que a el le pasara algo semellante coa filla do fragueiro* (111).
- campar** *v.i.* Lucir, resultar atractivo polo aspecto, en particular pola roupa.
- camposa** *s.f.* Lugar no monte onde medra a herba de maneira espontánea.
- can** *s.m.* FRAS. **non hai can que o roia** *fór.* COL. [Expresa que non se pode facer nada ante unha determinada situación]: *Pois agora xa está [...] Non hai can que o roia. Vaste e acabouse* (111).
- canavela** *s.f.* Vara dos foguetes, cana: *Un home arrimáballe o chisqueiro a un foguete de tres estalos. Os rapaces corrían tras da canavela* (44).
- canear** *v.i.* Ir dunha parte a outra sen proveito ningún. *Caneamos por roleiros e prados* (91).
- cangalleira** *s.f.* Caixa do muíño con forma de cono invertido onde se bota o gran para moer.
- cantazo** *s.m.* **1.** Pedra, canto: *Collín un cantazo e guindeillo* (124). **2.** Pedrada: *Levárono á vila para curalo dun cantazo que lle guindou o fillo do caseiro* (126).
- cañoto** *s.m.* **1.** Anaco de tronco dunha árbore que queda coa raíz despois de cortada. **2.** Talo de certas plantas, como a col, a pataca ou o millo.
- cara** *s.f.* FRAS. **cara de ferreiro** *loc. sub.* COL. Cara pouco amigable, cara de enfado.
- cariz** *s.m.* Aspecto do rostro: *Divírtome coa xente, que troca de cariz segundo o calendario* (51)
- carola** *s.f.* Raíz ou carozo [do nabo]: *Púxenme a esnicar coa navalla nunha carola de nabo* (64).
- caroza** *s.f.* Capa con carapucho confeccionada con palla de centeo ou con xuncos, utilizada para protexerse da chuvia. SIN. **coroza**: *Seis homes, vestidos con carozas de xuncas* (53).
- carreira** *s.f.* Toque de campá para anunciar defuncións: *Xa tocaran as carreiras. Esa é outra cousa na que teño cavilado. A*

campá o mesmo vale para reloucar festeira na véspera das romarías, coma para dar a nova dunha morte (100). | Cando morreu a irmá do perito botei as carreiras e saíronme ben. Despois esti-ven dous días, como é uso, tocando a morto (115).

carriza *s.f.* Vexetación de ata uns cinco centímetros de altura que cobre coma unha capa os lugares en que hai humidade. SIN. **mofo**: *As escaleiras do patín son de pedra, con carriza nas xuntas (82).*

carrizo *s.m.* Paxaro moi pequeno de cor parda. O seu nome científico é *troglodytes troglodytes*.

caruncho *s.m.* Fungo que ataca o millo e outros cereais. V. **couza**.

cerrada da noite *s.f.* Período de tempo posterior ó solpor, antes de que sexa noite pecha.

chaleque *s.m.* VAR. > Chaleco. FRAS. **para o seu chaleque** *loc. adv.* COL. No seu interior: *Todos, para o seu chaleque, saben que teño razón (46).*

chamizo *s.m.* Pau medio queimado. FRAS. **negro coma un chamizo** *comp.* COL. Moi negro, moi moreno.

chavo FRAS. **nin un chavo** *loc. pron.* COL. Nada, cousa ningunha.

chedeiro *s.m.* Especie de plataforma ou piso do carro onde se coloca a carga.

chilindrada *s.f.* Cousa de pouco valor ou importancia.

chola *s.f.* COL. Cabeza: *Metéuselle na chola ser mariñeiro (108).*

chós Úsase no FRAS. **de chós** *loc. adv.* De broma, de contento, de bo humor. *Os seus ladros de chós ían dirixidos ás árbores (70) | Meu pai estaba de chós (94).*

chota *s.f.* Capa ou montón (pequeno) de esterco: *Na traseira tiña un xeito de parediña feita de chotas (98).*

chouqueleo *s.m.* Ruído que fai unha cousa ó moverse: *Aquel chouqueleo de dentro que me tiña alporizado (79).*

chuchamel *s.m.* Planta de flores cor púrpura que despide un aroma agradable e que ó chuchalas saben ó mel.

chupe Úsase no FRAS. **a chupe** *loc. adv.* En pendente; verticalmente: *Eu perdín as ás e comecei a descender a chupe (102).*

- chusco** –a *adx.* 1. Cheo de graza e agudeza: *Era un home pouco dado ó traballo [...]. Moi chusco e compangueiro* (49). 2. Boinito: *¡Que cuarto máis chusco!* (85)
- cinzarra** *s.f.* Harmónica, instrumento musical de sopro, consistente nunha especie de caixiña provista dunhas lingüetas vibrantes, que soa ao facelo escorregar sobre os labios, soprando ou aspirando a través da serie de orificios que ten nunha das caras: *Cos dous pesos merquei unha cinzarra das grandes* (115).
- cóchegas** *s.f. pl.* Cóchegas.
- coco** *s.m.* Bola que se forma nas follas e nas ramas do carballo arredor do ovo e da larva dun insecto. SIN. **bugallo, carrabouxo, coca**: *Sentín caír pingueiras coma cocos* (80)
- codeso** *s.m.* Arbusto parecido á xesta e ó piorno. O seu nome científico é *adenocarpus complicatus*: *Levaban tallos atados á cueira con vimbios e corres de codeso* (53).
- codia** *s.f.* FRAS. **levar rillado catro codias** *loc. ver.* COL. Ter experiencia.
- compango** *s.m.* Alimento sólido cando se toma acompañado de pan: *Comía pantrigo, queixo e compango todos os días* (63).
- compangueiro** –a *adx.* Que quere estar a ben con todos, contemporizador: *Era un home pouco dado ó traballo [...]. Moi chusco e compangueiro* (49).
- conta** *s.f.* FRAS. **botar de conta** *loc. ver.* COL. Imaxinar, supor, calcular.
- cornello** *s.m.* Fungo parasito do centeo.
- corpo** *s.m.* FRAS. **botar ó corpo** [algo] *loc. ver.* COL. Tomar, comer [un alimento]. **non lle cocer o corpo** [algo a alguén] *loc. ver.* COL. Non estar tranquilo; non admitir ou tolerar [algo].
- corre** *s.f.* Vara fina, xeralmente de vimbio, que se usa para facer cestos, caínzos ou para atar feixes: *Levaban tallos atados á cueira con vimbios e corres de codeso* (53).
- cortizo** *s.m.* Colmea, sexa de cortiza ou doutro material. *Coma se vivise nun cortizo* (34).
- cota** *s.f.* Lado oposto ó gume dunha ferramenta. *Crebaban cadullos coa cota de raños e sachas* (99).

cotelear *v.i.* Caer a cabeza [a alguén] por efecto do sono, cando non está ben apoiada. SIN. **toquenear**.

coto *s.m.* Parte máis alta dun monte.

couselo *s.m.* Planta con follas circulares e carnosas que nace nos valados ou paredes vellas de pedra.

couza *s.f.* Insecto que destrúe a madeira, a roupa, o papel... SIN. **traza, caruncho**. *Vina chorando porque a couza lle picou a saia* (58).

cravuñar *v.t.* Afiar o fío [de ferramentas como a gadaña ou a fouce] petando nel sobre unha zafra cun martelo especial: *Déranolo o Zoqueiro de Ribán, en pago de terlle cravuñado meu pai unha gadaña* (70).

croio *s.m.* Pedra dura e pequena, particularmente a redonda.

cueira *s.f.* Parte posterior do pantalón: *Levaban tallos atados á cueira* (53).

cuña *s.f.* FRAS. **erguerse das cuñas** *loc. ver.* COL. Irritarse, encolerizarse.

curro *s.m.* Curral, patio.

cuxo -a *s.* Cría da vaca, ata os dous anos aproximadamente. SIN. **becerro, xato**.

-D-

debruzarse *v.p.* Inclinar o corpo cara a diante, xeralmente para apoiarse cos cúbados [sobre un balcón, unha xanela...].

degaro *s.m.* Desexo forte; desexo: *Ardía co degaro de abril* (78).

demo *s.m.* FRAS. **arre dos demos** *fór.* COL. [Expresa enfaticamente insistencia ou reiteración]: *Arre dos demos que había que facelo porque era o seu deber* (50).

denosiña *s.f.* VAR. > Donosiña, pequeno mamífero carniceiro da familia dos mustélidos. O seu nome científico é *mustela nivalis*. SIN. **donicela, doniña**: *Ponse coma unha denosiña* (73).

dereito -a *adx.* FRAS. **ó dereito** *loc. adv.* Ben, da maneira correcta. **polo dereito** *loc. adv.* Directamente; ben, da maneira correcta.

derrear *v.t.* Mancar [a alguén] no espiñazo, no lombo ou nos cadrís: *Un día vante derrear* (71).

derregadeira *s.f.* Cada unha das partes do arado que colocadas ás beiras da rella, serven para afastar a terra do rego e voltear a terra: *Deseguida abrían os sucos co arado de pau. As derregadeiras deixaban orelas de soma ás dúas bandas* (99).

desatafegar *v.t.* Desafogar, librar daquilo que produce sufocación: *Escribo. E despois durmo coma unha pedra. Quedo desatafegado, libre* (34).

doa *s.f.* Boliña pequena de vidro (ou outro material) dos colares, adornos, etc.: *Pasar as doas do rosario* (43).

-E-

eira *s.f.* Sitio chan próximo á casa onde se mallan os cereais e se fan outros labores.

eito *s.m.* Montón, cantidade, porción [de algo], serie [de algo]: *Sabía [...] un eito de xogos moi paveros* (50) | *Un eito de xente viña detrás* (53). FRAS. **a eito** *loc. adv.* Sen escoller, sen distinción de temas: *Cando puidese falar a eito con todos* (81).

embrullo *s.m.* VAR. > Envurullo, envoltorio.

embute Úsase no FRAS. **a embute** *loc. adv.* COL. En cantidade, con abundancia.

encabuxarse *v.p.* Sufrir un cabuxo ou enfado: *De non ser así, non se encabuxarían* (57).

encambar *v.t.* Endosar, transferir [a alguén] [unha cousa molesta ou incómoda]: *Encambáronme o loito hai tres anos* (50).

encartar *v.t.* Dobrar, pregar.

encoiro *adx.* En coiro, espido.

encolgar *v.t.* Colgar, pendurar: *Os brazos son coma espeteiras para encolgar farrapos* (33).

encrechar *v.t.* Mover [o rabo] [para espantar as moscas]: *Cando os bois comezaron a encrechar o rabo coa mosca* (38).

enfarruscar *v.t.* Manchar: *Dérame meu pai unha somanta por lle enfarruscar a cara con feluxe ó neno do señor* (37)

enfiar *v.i.* Encamiñarse: *Collín a sacha e enfiar cara ó prado* (79).

- engastallar** *v.t.* Meter: *Arroutadas que se me engastallaban nos mio-
los* (59).
- entrillar** *v.t.* Pillar e magoar [un dedo, etc.] entre dúas superfi-
cias que se apertan unha contra a outra. Trillar: *Quedou en-
trillado debaixo da roda* (50).
- enxerguer** *v.t.* VAR. > Enxergar, entender: *Aínda lles custa enxer-
guelos a moitos homes de barba* (121).
- esbargallar** *v.t.* Esborrallar, desfacer: *Esbargalloume as pontes* (40).
- esburado** –a *part.* Reflectido: *Facendo [...] algo onde quedase esbu-
rado o noso facer* (121).
- escadullar** *v.t.* Desfacer os terróns que quedan enteiros despois
de arar ou gradar.
- escalo** *s.m.* Peixe de río do tamaño da troita mais inferior a ela. O
seu nome científico é *leuciscus carolitertii*.
- esfachicarse** *v.p.* Romperse en anacos; esnafrarse.
- esfarelar** *v.t.* Desfacer en anacos moi pequenos: *A terra estaba
dura. Algúns cadullos esfarelábanse debaixo dos meus zocos*
(38).
- esfarrapado** –a *adx.* Vestido con roupa gastada e rota: *Un home
esfarrapado, con cariz de fatiga* (98).
- esgana** *s.f.* Filamento ríxido que se prolonga da casca do gran de
trigo e outros cereais. SIN. **argana.**: *O proído das esganas no
pescozo* (84).
- esgarabellar** VAR. > *escaravellar v.t.* 1. Remover a superficie da
terra: *O chan estaba todo esgarabellado* (75). 2. *fig.* Revolver:
Púxome unha man na cabeza e esgarabelloume no pelo (61).
- esgazar** *v.t.* Romper: *Sentín coma se me esgazasen por dentro* (97).
- esmangoletado** –a *adx.* Abatido; sen humor: *Como non estaba
afeito nin tiña gana de afacerse, andaba esmangoletado, batendo
en todo de mal xenio* (50).
- esmiñatar** *v.* Peteirar, facer anacos; rapinar, furtar: *Viviriamos
como se merece, sen andar esmiñatando en terras alleas* (66).
- esnicar** *v.t.* Sacar anacos; labrar, tallar; desfacer [algo] ós anacos:
Púxenme a esnicar coa navalla nunha carola de nabo (64). |
*Dende o meu cuarto vin o río fóra do seu sitio. Fóra do resío,
ruxindo, esnicando xa na cabeceira do agro* (80)
- esparexerse** *v.p.* Estenderse, espallarse.

- esparguerse** *v.p.* Esparexerse.
- espeteira** *s.f.* Gancho; colgadoiro: *Os brazos son coma espeteiras para encolgar farrapos* (33).
- estalecido** *–a adx.* Cheo de talos (calos).
- estangurriada** *s.f.* Cousa ou invención rara e estrambótica: *Arman cada estangurriada que dá xenio* (53).
- esteco** *s.m.* Columna: *Un esteco grosso e moi longo de fume* (92).
- estordegar** *v.* Estremecer: *Foi coma se me estordegase o sangue no corpo enteiro* (85).
- estornela** *s.f.* **1** Billarda: *Nunca tiven sorte. Nin xogando á estornela* (79). **2**. Xogo de nenos: *O vivir [...] semella un enredo, unha estornela* (123).
- estrebillar** *v.i.* Enredar, xogar: *Xa estrebillaba cos dedos nun pínfano* (108).
- estrucia** *s.f.* VAR. > Astucia. **1**. Pretexto: *Fannos calar, ou arrédanos con algunha estrucia* (58). **2**. Habilidade, maña: *Nunca observara eu esa estrucia* (98).
- esvariar** *v.i.* VAR. > Desvariar, dicir ou facer cousas sen sentido: *Eu non sei se esvarío* (34).

-F-

- faba tarabela** *s.f.* Faba amarela con pintas: *En cadanseu ollo metinlle unha faba tarabela* (66).
- fabriqueiro** *–a s.* Persoa que en cada parroquia administraba os ingresos e os gastos anuais da igrexa: *Moitos labores que eu non sabía dicíamos meu pai, que de mozo fora fabriqueiro* (115).
- facer** *v.* FRAS. **non facer branca** *loc. ver.* COL. Estar sen facer nada, estar sempre folgando.
- faco** *s.m.* Cabalo ruín e pequeno: *Viñan en facos pedreses* (52).
- faísca** *s.f.* Folla do piñeiro.
- fala** *s.f.* FRAS. **dar fala** [a alguén] *loc. ver.* Falar: *Voltamos, sen dar fala* (38).
- farnesía** *s.f.* Excitación, frenesí. *A xente seguía a danzar con farnesía* (93).
- fataxo** *s.m.* Fato, conxunto de [cousas]: *Non era un fouciño [...] nin un fataxo de cartos* (76).

- feitío** *s.m.* Aspecto exterior, forma: *Fan comparanza do seu porvir co feitío que teña o ovo* (94).
- feituco** *–a adx.* Bonito, feito: *Era unha caixiña de pau moi feituca* (76).
- feluxe** *s.f.* Substancia graxa e negra que o fume deposita na superficie dos corpos que están ó seu alcance. SIN. **borra**, **sarrío**: *Dérame meu pai unha somanta por lle enfarruscar a cara con feluxe ó neno do señor* (37).
- fenta** *s.f.* Variedade de fento: *Recachei unhas matogueiras e, ó pé da raíz, cunhas follas de fenta darredor, enterrei na area o meu tesouro* (77).
- fiscornio** *s.m.* VAR. Fiscorno, instrumento musical de sopro formado por un tubo longo de metal rematado en forma de bucina.
- fitar** *v.t.* Mirar fixamente. *Pachín fitoume dende a beira da cama* (41).
- fiúncho** *s.m.* Planta de cheiro agradable e gusto doce. Utilízase como condimento.
- fochanca** *s.f.* Cavidade no terreo: *Os carros de polbo e de viño deixaran a fochanca das rodas.* (75)
- folguexar** *v.i.* Respirar: *Pachín folguexaba de présa* (71).
- foliada** *s.f.* Esmorga, troula, xolda. *Encambáronme o loito hai tres anos e con el sigo, sen poder ir ás foliadas* (50).
- folla dos cristos** *s.f.* Libro onde os nenos que empezaban a escola aprendían as primeiras letras.
- forcada** *s.f.* Instrumento de labranza con mango longo que remata en varias gallas: *Antepuxo o gando para manter a carga coa forcada* (50).
- formento** *s.m.* VAR. > Fermento, lévedo: *Irá levedando a nosa vida con formento de fóra* (58).
- fouciño** *s.m.* Instrumento de labranza parecido ou igual á fouce.
- fragueiro** *s.m.* Tratante de madeira ou persoa que se dedica a cortar árbores. Tamén carpinteiro especializado na fabricación de carros: *Souben de camiño que a el le pasara algo semellante coa filla do fragueiro* (111).
- frida** *s.f.* VAR. > Ferida. *Murnas, fridas, dedos sen tentos* (33).

fumazo *s.m.* Fogueira de san Xoán: *O recendo das herbas e a ilusión do fumazo empurrábannos* (91)

funcioneiro -a *s.* Persoa que se encarga de organizar unha función ou unha festa nunha parroquia ou lugar: *Cada ano cámbiase de funcioneiro* (114).

furabolos *s.m.* Neno amigo de enredar e facer trasnadas: *Léveme Xudas se este furabolos non vai xa ás mozas* (114).

-G-

gabilo *s.m.* VAR. > Gabillo, fouce pequena de mango longo para cortar toxo, mato, etc.

galleta *s.f.* Instrumento que consta de tres ou máis gallos e un mango, e que serve para coller estrume, palla, leña, etc.

***gallope** *s.m.* Galope.

galloufeiro -a *adx.* VAR. > Gallofeiro, alegre: *Montando cabalos galloufeiros* (52).

garamelo *s.m.* Trampa para cazar animais, sobre todo a raposa.

garnir *v.t.* Gornecer, adornar: *Viñan [...] garnidos con fitas e arrees do trinqué* (52).

garular *v.i.* Emitir a súa voz estridente [certas aves] ó mesmo tempo.

gaspalleiro -a *adx.* Pouco coidadoso, pouco mañoso: *A min gustábame ollar os sucos. Sobre todo os que facía a xente non gaspalleira* (99).

gavexar *v.i.* Gabexar, facer cousas de pouca importancia; remexer: *O sol e mais eu gavexando no souto* (75).

gran de corvo *s.m.* Cornello.

grimo *s.m.* Susto: *Méteslles grimos e un día vante derrear* (71).

gromo *s.m.* Pequeno vulto que lles sae ós vexetais no talo ou nas pólas e que se vai transformando en novas pólas, follas ou flores.

guindar *v.t.* Lanzar, ceibar.

gurrucho *s.m.* Grolo, sorbo, porción pequena dun líquido: *Boto ó corpo un gurrucho de caldo con broa* (33).

-H-

-I-

ichó *s.m. fig.* Trampa: *América é un ichó. Os que caen nel non avisan ós que chegan detrás* (64).

irto *-a adx.* 1. Rixido, teso. 2. Agudo e molesto: *Uns berros irtos* (102).

-L-

labra *s.f.* Faena de labrar a terra.

laceira *s.f.* Penuria, pobreza extrema. *Queixábase polo mundo adiante da súa laceira* (59).

ladrairo *s.m.* Estrutura de táboas que se pon a cada un dos lados do carro, entre os fungueiros, para que non caia a carga.

lareta *s.* ou *adx. m. e f.* Persoa que fala de máis, sobre todo cando se trata de cousas que debía calar: *Sabía contos de meigas e un eito de xogos [...]. Semellaba un lareta das feiras* (50).

laretar *v.i.* Murmurar, rexoubar.

larpar *v.t.* Comer de présa, engulindo a comida case sen mastigar.

latar *v.i.* Non asistir [á escola] sen xustificación.

latricar *v.i.* Charlar, falar: *Meu pai e mais o padriño seguiron latricando* (64).

lavandeira *s.f.* Paxaro de cor gris e branca polo ventre que ten unha cola longa e de gran mobilidade.

legoña *s.f.* Instrumento de labranza parecido ó legón, mais de menor tamaño, que se usa para sachar: *Cunha legoña abríñ na horta un burato fondo* (72).

legüeiro -a *s.* VAR. > Legoeiro, persoa encargada do coidado das estradas ou camiños: *Serafin, o legüeiro-enterrador* (55).

leirear *v.i.* Discutir, actuar con paciencia, tratando de superar as dificultades.

lentura *s.f.* Humidade da terra a pouca profundidade: *Sempre me gustou xogar coa terra. Estaba morna a da tona; a de máis abaixo gardaba algunha lentura* (39).

lerio *s.m.* Asunto no que hai algunha complicación: *Talvez iso de ir ou non ir para América fose un lerio de xente grande* (63).

levedar *v.i.* Fermentar: *Irá levedando a nosa vida con formento de fóra* (58).

luxar *v.t.* Lixar, manchar: *O cura luxoulle a testa a todos cun chisco de borralla* (54).

-M-

magoar *v.t.* Manchar: *Magóanme as areas* (33).

maino –*a adx.* Suave, apracible.

malafada *s.f.* Infortunio, desgraza.

manda *s.f.* Presada, puñado: *Un mozo levaba unha manda de foguetes* (52).

mangancha *s.f.* Argucia, artimaña, pretexto, desculpa: *Debe ser unha mangancha para que non saia da casa* (54).

manseliño –*a adx.* Moi manso, moi suave, moi tranquilo.

manxorrada *s.f.* Beberaxe, bebida de sabor ou aspecto desagradable: *Estiven papando as manxorradas que a madriña quixo* (88).

matogueira *s.f.* Conxunto espeso de plantas baixas, maleza: *Voltaba para a casa [...] cando me bateron os ollos nunha cousa que relucía ó pé dunha matogueira de abrótegas* (76).

mazaroca *s.f.* Espiga de millo.

merlo *s.m.* FRAS. **armar ó merlo** *loc. ver.* COL. Meterse en problemas; buscar o perigo: *Os grandes son donos de si e do mundo. Fan e desfán, gobernan, arman ó merlo con guerras, negocios e canta trangallada hai* (57).

millán *s.f.* VAR. > Millá, planta gramínea que crece entre o millo. *Arrinquei millán para poñerlle darredor* (39).

miñato *s.m.* Nome que recibe unha especie de ave de rapina de tamaño mediano: *O avión era suave e avantaba coma un miñato* (77).

molde *s.m.* FRAS. **pillar os moldes** [a alguén] *loc. ver.* COL. Aprender ou descubrir os xestos e a maneira de comportarse ou falar, etc.

- molete** *s.m.* Peza de pan máis ben grande e con moito miolo: *En ningures choven moletes cocidos* (65).
- molime** *s.m.* VAR. > Mulime, conxunto de vexetais cortados que se bota no lugar onde están os animais para os manter secos e para que fagan esterco. SIN. **estrume**: *Foi por molime ó coto de Guillal* (50).
- monifate** *s.m.* Boneco ou figura humana de pirotecnia que se facía nas festas. **2. fig.** Persoa sen vontade propia, que fala e actúa levado polos demais ou baixo a súa influencia. **2. fig.** Persoa que presume do que non é ou do que non ten, cando vale moito menos do que aparenta ou do que trata de aparentar. SIN. **botaporela, farfallán**: *Son persoas que teñen bo xuízo [...] e que despois se volven monifates* (65).
- monllo** *s.m.* Cantidad de cousas que se pode levar dunha vez nos brazos. SIN. **brazado**: *Érgome [...] para ir co gando, restrebar ou xuntar monllos* (33).
- moscar** *v.i.* Fuxir o gando picado polas moscas ou polos tabáns: *Por fin moscou o gando* (78).
- moxardo** *s.m.* Mosquito máis grande e agresivo ca o común, que se dá, por exemplo, cando hai esterco. *O día comeza. Sede, sol, moxardos* (33).
- murnas** *s.f. pl.* Manchas encarnadas que se forman nas barrigas das pernas por estar preto do lume. *Murnas, fridas, dedos sen tentos* (33).
- muxirico** *s.m.* Insecto que anda na superficie da auga.

-N-

- nabizo** *s.m.* FRAS. **coma o nabizo** *loc. adv.* COL. Mal.
- nesporeiro** *s.m.* VAR. > Nespreiro, panal ou niño de avés. SIN. **avespeiro**.
- néveda** *s.f.* Néveda, planta de cheiro agradable, con follas rugosas e talos delgados e aveludados. Emprégase como condimento.
- novelo** *s.m.* Nobelo, bóla de fío enrolado.
- nubeiro** *s.m.* Nube baixa e escura. *Vexo sombras e luces, nubeiros que viaxan* (36).

nugallán –á *adx.* Lacazán, preguiceiro: *Os nugalláns non se van* (65).

-O-

orela *s.f.* Beira, bordo.

-P-

palla *s.f.* FRAS. **andar coa palla da albarda** [a alguén]. *loc. ver.* COL. Bater, dar golpes [a alguén].

palleta *s.f.* Peza da gaita que produce o son ó vibrar.

palloco *s.m.* Masa compacta e grande de esterco que se arranca ou colle dunha vez: *Ás veces parecía que me ía esnafrar [...] ou caer feito un palloco en calquera leira* (77) | *Cando era un palloco grande, erguíao coas mans* (98)

pan *s.m.* FRAS. **comer o pan que o demo amasou** *loc. ver.* COL. Pasar grandes dificultades, sufrir moito.

pancada *s.f.* Golpe brusco dado coa man, co pé ou cun obxecto.

pantrigo *s.m.* Pan feito con fariña triga: *Un rapaz moi limpiño que come pantrigo* (37).

papuxa *s.f.* Paxaro duns catorce centímetros e de plumaxe parda escura ou cincenta e peteiro fino.

parar *v.* FRAS. **nin xo que pare, nin arre que fuxa fór.** COL. [Expresa a conveniencia de procurar un termo medio, equivale a “nin excederse nin ficar curto”].

parva *s.f.* Comida lixeira que se lles daba aos curas cando finalizaba a cerimonia dun enterro ou dun cabodano: *Viñeron moitos curas e eu no remate axudeilles a comer a parva na sancristía. Larpei queixo e pantrigo a embute* (115).

paxareiras *s.f.* Trampas para paxaros. *Faciamos paxareiras, armabamos sedelas no río, para pillar troitas* (110).

pé *s.m.* FRAS. **polo pé.** *loc. adv. e adx.* En pleno, ó completo: *Foi chegando xente. Mocidade, vellos, nenos... A aldea polo pé* (92).

pedrés –esa *adx.* Que ten pintas de cor negra e branca [animal]: *Viñan en facos pedreses* (52).

- Pedro** *s.m.* FRAS. **Pedro chosco** *loc. sub.* COL. O sono: *Pedro chosco rebulíame nos ollos* (74).
- pendón** *s.m.* Bandeira grande que se usa como insignia nas proceções.
- penisco** *s.m.* Punta ou porción pequena dunha cousa: *Collen peniscos de cardos e envólvenos* (94).
- penzo** *–a adx.* Desnivelado, torto cara a un lado: *O sancristán, penzo sobor dos bateis, seguía repenicando baixiño* (44).
- pesebre** *s.m.* VAR. > Presebe, recipiente onde se lles bota de comer ós animais, acondicionado de maneira que só poidan chegar a el coa cabeza. (103)
- peta** *s.f.* Ferramenta para cavar: *Cando nacen herbas ó pé dunha lápida, a peta do enterrador remexe noutra* (103).
- peteiro** *s.m.* **1.** Bico [das aves]. **2.** *fig.* Boca. FRAS. **abrir o peteiro** *loc. ver.* COL. Falar: *Todos abren o peteiro para dúas cousas* (34). **darlle ó peteiro** *loc. ver.* COL. Falar: *A xente sempre lle dá ó peteiro* (134).
- picaraña** *s.f.* Ferramenta composta dun mango de pau acabado nunha peza de ferro cun extremo en punta e outro formando unha especie de aixada estreita, que se utiliza para cavar en terreos duros.
- picho** *s.m.* Cano, billa: *A fonte nova, cos seus catro pichos de ferro* (122).
- pillota** *s.f.* FRAS. **á pillota** *loc. adv.* COL. Concorrendo apresuradamente con outros a apañar algo que alguén lanza. SIN. **á rapañota**: *Un mozo levaba unha manda de foguetes e de cando en cando facía estalar algún. Os rapaces ían á pillota tripano sucos de centeo* (52).
- pínfano** *s.m.* Frauta rústica feita de cana: *Os sapos tocaban o seu pínfano na hortas* (93).
- pistraca** *s.* Moi delgado: *Feito un pistraca* (90).
- polpa** *s.f.* Parte carnosa da perna: coxa ou barriga da perna: *Vinlle as pernas ata a polpa* (134).
- porta** *s.f.* FRAS. **polas portas do mundo** *loc. adv.* Pedindo esmola: *Teríamos que ir polas portas do mundo* (127).
- pote** *s.m.* FRAS. **serio coma un pote** *comp.* COL. Moi serio.

potra *s.f.* Fungo que ataca algunhas plantas: *Mercaron [...] coles coa potra* (115).

poxar *v.i.* Ofrecer nunha poxa unha cantidade superior á ofrecida anteriormente por outro.

proído *s.m.* Sensación molesta e desagradable que se sente na pel e que incita a rascarse: *Sentín coma un proído de sarabullo no corpo* (60).

-Q-

queiroa *s.f.* Arbusto de follas perennes, con flores pequenas...
SIN. **carrasco, queiroga**: *Cando o vin [...] estarricado entre unhas queiroas, non quería dar creto ós meus ollos* (72).

quino *s.m.* Porco pequeno.

-R-

rabecha *s.f.* Enfado propio dos nenos e persoas caprichosas. *Coa rabecha deiteime sen cea* (38).

raño *s.m.* Apeiro que consta dun mango de pau e de dous ou máis dentes de ferro longos e afiados, que se emprega para sachar, remover a terra, tirar o esterco das cortes, etc. *Crebaban cadullos coa cota de raños e sachas* (99).

raxo *s.m.* Carne do lombo do porco: *Levarlle o raxo ó cura* (108).

rebaldado -a (errata) **V.** Rebaldado: *Tan ben lle afitei que Manolito caeu rebaldado ser dar chíó* (124).

rebaldado -a *part.* Deitado inmóbil no chan, tombado: *Seguiume a tía Carme, pero cando me veu rebaldado á sombra, no pallal, volveuse* (38).

rebusque *s.m.* Acción de rebuscar: *Cavilei no rebusque. Xa que non fora á festa iría rebuscar* (74).

rebuscar *v.t.* Buscar [os froitos ou outras cousas que quedaron sen recoller]: *Xa que non fora á festa iría rebuscar* (75).

recachar *v.t.* **1.** Mostrar: *Recachaba a dentamia coma quen está ledó* (70). **2.** Entreabrir, separar: *Recachei unhas matogueiras e [...] enterrei na area o meu tesouro* (77).

rechouchío *s.m.* Chíó continuado dos paxaros.

- recovaxe** *s.f.* Conxunto de persoas: *Semellaba que unha recovaxe de pantasma fuxise con aquel balbordo nos ombreiros* (74).
- regalía** *s.f.* Privilexio.
- regañar** *v.t.* Mostrar os dentes dunha maneira agresiva: *Cando un xalgarete lle guindaba pedras ou o encirraba, íaselle enriba [...] rosmando, cos dentes regañados* (71).
- reloucar** *v.* Enlouquecer de gusto ou de ledicia: *Canta ou chora, láíase ou relouca* (54).
- remonta** *s.f.* Remendo a modo de adorno: *As remontas e remendos sobrepostos son do que cadra* (49).
- remontado** *–a adx.* Con remontas: *Chaqueta de pana remontada* (117).
- renque** *s.m.* VAR. > Rengue, serie [de cousas], fila: *Seguín por entre os renques de millo* (38).
- repenicar** *v.t.* Tanxer unha campá repetidamente: *O sancristán, penzo sobor dos bateis, seguía repenicando baixiño* (44).
- repinicoque** *s.m.* Adorno excesivo e extravagante.
- requestar** *v.t.* VAR. > Recastar, cruzar [un animal con outro doutra raza] ou adquirir novos vicios, hábitos, costumes, etc.: *Disque era grande, fero, requestado do lobo* (70).
- requilorio** *s.m.* Comentario: *Tales requilorios viñan da xente que me atopaba a diario esfarrapado* (114).
- requinaeterna** *s.f.* Conxunto de cousas inintelixibles: *Cambian a fala trocándoa por unha requinaeterna que nin eles entenden* (65).
- resío** *s.m.* Franxa de terreo sen cultivar que rodea a casa ou algunhas herdades: *Máis tarde ou máis cedo atoparíanma. Por iso a escondín no resío* (77).
- restrebar** *v.t.* Arar [a terra que tivo unha colleita de cereais]: *Érgome [...] para ir co gando, restrebar ou xuntar monllos* (33).
- restroballo** *s.m.* Restos de herba nos prados despois de cortada: *Tornei a auga e guieina polas birtas, arredando restroballo e follatos* (79).
- retróneca** *s.f.* VAR. > Retrónica, argumento; dito agudo: *¡Ten cada retróneca o padriño!* (64).
- reverquer** *v.i.* VAR. > reverter, saír [unha cousa, en especial un líquido] fóra dos límites do recipiente en que está contida.

- revirar** *v.i.* Virar, xirar; mudar de dirección: *As vacas reviraron, saíronse do camiño* (38).
- rideiro** *-a adx.* Que ri ou sorri con facilidade. SIN. **risoño, ri-seiro.**
- ripa** *s.f.* Táboa delgada para soste a tella que cobre os tellados das casas: *Remexeu nas lousas do cumio, e vendo que a ripa era tupida, deu na estrucia de abrir un tobo por debaixo da porta* (71).
- risparse** *v.p.* Fuxir: *Un día ríspase para o monte* (66) | *Colleu un baloco e arremeteume con el. Non me puíden rispar* (73).
- roleiro** *s.m.* Franxa de terreo libre (xeralmente separa unha leira doutra): *Caneamos por roleiros e prados* (91).
- rolo** *s.m.* FRAS. **a rolos** *loc. adv.* Dando voltas sobre si mesmo.
- romeu** *s.m.* Arbusto de follas pequenas e flores azuis, moi recendentes.
- roufeño** *-a adx.* Rouco, afónico.
- rufo** *-a adx.* Fachendoso, orgulloso: *Disque lles dan viño para que anden máis rufos* (52).
- rulo** *s.m.* Rula macho ou cría da rula. *Metido na gaiola coma un rulo* (49).

-S-

- santilorio** *-a adx.* Beato falso.
- sacha** *s.f.* Ferramenta agrícola usada para sachar: *Collín unha sacha e dixen que ía tornar a auga ó prado* (78).
- sarabullo** *s.m.* Erupción pasaxeira da pel, formada por moitos grans e manchas: *Sentín coma un proído de sarabullo no corpo* (60).
- sebe** *s.f.* Valo feito con varas e estacas cruzadas, arbustos, ramas, etc.
- sedela** *s.f.* Fío moi resistente para pescar con cana ou á liña. *Faciamos paxareiras, armabamos sedelas no río, para pillar troitas* (110).
- sella** *s.f.* Recipiente de madeira máis ancho no fondo ca na cima, para carrexar e conter auga: *Vai á fonte coa sella todas as mañás* (71).

si *adv.* FRAS. **po lo si ou po lo non** *loc. adv.* Como medida de precaución, polo que poida pasar.

soleira *s.f.* Peza de pedra ou doutro material colocada na parte inferior do oco dunha porta.

solimán *s.m.* Substancia corrosiva e velenosa: *Cortouilles o pescozo e meteulles dentro un solimán* (72).

soma *s.f.* Terra que deixa o arado ós seus costados, cando vai abrindo o suco: *As derregadeiras deixaban orelas de soma ás dúas bandas* (99).

sopramocos *s.m.* labazada, sopapo.

suco *s.m.* Rego, fenda que se fai na terra co arado, legoña, etc.: *Os rapaces ían á pillota tripando sucos de centeo* (52).

-T-

tabao *s.m.* VAR. > Tabán, insecto parecido a unha mosca pero máis grande, que pica o gando e as persoas.

taboleiro *s.m.* Contra exterior dunha ventá: *Vin a mascarada dende o taboleiro* (52) | *Entraba o sol polas regañas do taboleiro* (102).

tallar *v.t.* Cortar: *Se o zoqueiro [...] non pon tino ó que fai, cando ten o fio da macheta ou do xabreiro preto da man, tállase* (66).

tallo *s.m.* Banco pequeno e sen respaldo que serve de asento para unha soa persoa: *Sentámonos en cadanseu tallo* (45).

talo *s.m.* Dureza na pel que se produce ó rozala ou apertala decote contra algo. SIN. **calo**: *As mans cheas de talos* (84).

tarabela *s.f.* Trebello con aspas que baten contra un obxecto metálico e fan ruído ó seren movidas polo vento.

tento *s.m.* Sensibilidade ou sentido do tacto que se ten nos dedos das mans: *Dedos sen tentos* (33).

tobo *s.m.* Buraco: *Deu na estrucia de abrir un tobo por debaixo da porta* (71).

tolena *s.f.* Tunda, malleira, zurra.

tona *s.f.* Parte superficial [da terra e da auga]: *Sempre me gustou xogar coa terra. Estaba morna a da tona* (39).

torgo *s.m.* Ton, metal de voz, son ou modulación especial, máis ou menos forte: *Ela ten decote o mesmo torgo* (100).

tornar *v.t.* Desviar: *Collín unha sacha e dixen que ía tornar a auga ó prado* (78).

trafego *s.m.* Faena, actividade ou traballo realizado con apuro: *Seguín no meu trafego de amorear terra coas mans* (39).

traviramento *s.m.* Ofuscamento.

trenla *s.f.* Trela, corda máis ben curta que se utiliza para prender o gando.

treu VAR. > **treo**. Úsase no FRAS. **a treu** VAR. > **a treo** *loc. adv.* Sen poñer coidado, de xeito desordenado e sen pensalo.

tripar *v.t.* Pisar: *Os rapaces ían á pillota tripando sucos de centeo* (52).

trizar *v.i.* Xogar, brincar: *Achegóuseme con agarimo e comezamos a trizar os dous* (40) | *Tiña unha penca no fuciño que lle lucía moi pavera cando trizaba* (70).

trobisco *s.m.* Arbusto con follas e bagas velenosas.

trollo *s.m.* Apeiro semellante a un angazo.

trosma *s.* Persoa pouco esperta e que actúa con torpeza. *SIN. aparvado*: *¿Para sacarlle o unto? –dixo a trosma da miña tía, rindo* (113).

troupear *v.i.* Facer ruído, bater: *O corazón comezoume a troupear* (86).

trouxa *s.f.* Paquete: *Envólvenos con papeis en pequenas trouxas* (94).

trouzo Úsase no FRAS. **a trouzos** *loc. adv.* COL. En abundancia, a fío: *Baixábame a suor a trouzos* (79).

turrar *v.i.* Facer forza para mover [algo] contra un mesmo: *¡Que maneira de mallar e de turrarnos das orellas!* (82).

tusir *v.* FRAS. **non haber quen tusa** [a alguén] *loc. ver.* COL. Non haber quen ouse obxectar nada [a alguén].

-U-

untura *s.f.* Ungüento.

uz *s.f.* Arbusto parecido á queiroga.

-V-

- vagoroso -a** *adx.* VAR. > Vagoroso, pausado, lento: *Puxen os zocos, e, vagoroso, fun indo leiras arriba* (40).
- valmontes** Úsase no FRAS. **a valmontes** *loc. adv.* Atravesando ou atallando [polo medio dun terreo, campo, etc].
- vara** *s.f.* FRAS. **tremer coma unha vara verde** *loc. ver.* COL. Tremer moito.
- vergallazo** *s.m.* VAR. > Vergallada: golpe dado cunha vara delgada e flexible. SIN. **xostregada**.
- vestir** *v.* FRAS. **para vestir por fóra** *loc. adx.* COL. Para aparentar.
- vez** *s.f.* FRAS. **de vez** *loc. adv.* Definitivamente. **en veces** *loc. adv.* Ás veces: *En veces recachaba a dentamía coma quen está ledo* (70).
- vida** *s.f.* FRAS. **facer por vida** *loc. ver.* COL. Procurar os medios para vivir.
- vimbio** *s.m.* Vara de vimbieira fina, longa e flexible que se usa para atar monllos, facer cestos, etc.: *Levaban tallos atados á cueira con vimbios e corres de codeso* (53).

-X-

- xabreiro** *s.m.* Instrumento cortante que usan os zoqueiros que serve para facer o xabre (fenda ou rebaixe que se abre en certos obxectos para inserir nela algunha peza): *Se o zoqueiro [...] non pon tino ó que fai, cando ten o fio da macheta ou do xabreiro preto da man, tállase* (66).
- xalgarete** *adx.* Amigo de enredar e facer trasnadas. SIN. **fedello**, **traveso**: *Cando un xalgarete lle guindaba pedras ou o encirriba, íaselle enriba* (71).
- xeira** *s.f.* Xornada de traballo: *Noutra xeira acabo o burato* (118).
- xeito** *s.m.* FRAS. **ó xeito** *loc. adv.* Amodo, devagar: *Arrincou ó xeiteniño o "Modelo"* (62).
- xenreira** *s.f.* Antipatía, animadversión.
- xolda** *s.f.* Broma: *Non hai máis para onde ir –dicialles eu en xolda para que calasen* (82).

xostra *s.f.* Vara delgada e flexible.
xostregada *s.f.* Golpe dado cunha xostra.

-Z-

zafra *s.f.* Peza de ferro alongada, rematada nunha especie de corno por un dos lados, que se emprega para traballar os metais co martelo: *Pousaron no camiño unha zafra e bouraban derriba dela con martelos* (53).

zanca *s.f.* Terreo de monte cerrado, xeralmente con valados de pedra. *Un misto pequeniño pode queimar un palleiro ou unha zanca* (66).

zoar *v.i.* Facer un ruído característico o vento ó soprar con forza ou certos insectos ó voar.

zoco *s.m.* Calzado rústico coa sola de madeira e a empeña de coiro, que se amalhoa e cobre o torneceiro. FRAS. **bater o zoco** *loc. ver.* COL. Ir dun lado para outro; amolarse indo dun lado para outro.